

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ТА ТУРИЗМУ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО РІВНЕНЩИНИ

(Колективна монографія)

РІВНЕ
ПП ДМ
2010

ББК 85.12 (4 Укр.)

Д 28

УДК 745 / 749 (477. 81)

Декоративно-прикладне мистецтво Рівненщини:

колективна монографія / упорядник і науковий редактор – проф. Виткалов В.Г. – Рівне: ППДМ, 2010. – 224 с.

ISBN

Розглядаються різні види декоративно-прикладного мистецтва (художня вишивка, ткацтво, обробка дерева, писанкарство тощо) Рівненщини в історичній ретроспективі, семантика орнаменту, мотивів тощо. Аналізуються технології виготовлення того чи іншого культурного зразка; розглянуто художні пам'ятки окремих видів мистецтва (жіночі прикраси, монети), знайдені на теренах історичних міст краю – Пересопниці, Торговиці, Березного.

Для усіх тих, хто цікавиться культурно-мистецькою спадщиною Рівненщини.

The different types of the decoratively-applied art (artistic embroidery, weaving, treatment of tree, писанкарство and others like that) of the Rivne area are examined in a historical retrospective view, semantics of decorative pattern of reasons and others like that. Technologies of making of that or other cultural standard are analysed; artistic sights of separate kinds are considered arts (woman decorations, chinks), found on the walks of life of historical cities of the Rivne area - Peresopnitsya, Torgovusya, Bereznogo.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 5 від 24 грудня 2010 року.*

Рецензенти:

доктор мистецтвознавства, провідний науковий співробітник

Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України

проф. Іваницький А.І. (Київ)

доктор філософських наук, завідувач кафедри мистецтвознавства і експертної

діяльності Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

проф. Афанасьєв Ю.Л. (Київ)

доктор мистецтвознавства, декан гуманітарного факультету

Одеського національного політехнічного університету

проф. Баканурський А.Г.

ISBN

© Рівненський обласний центр народної творчості, 2010

Розділ IV. Сучасний стан народної культури Рівненщини

УДК 737.1 (47.78)

Сергій Виткалов, Людмила Базик

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ПРАКТИКА ВОЛИНИ: ТРАДИЦІЙНА ПИСАНКА

Дослідження етнографічних колекцій різних регіонів України сьогодні має велике культурно-мистецьке та виховне значення. Адже, приміром, етнографічні розвідки стосовно писанок Волинського Полісся розкривають особливості народно-побутової культури українського народу, забезпечуючи новими методологічними та технологічними підходами сучасну етнографію. У них закладений величезний духовний потенціал, оскільки зібрані і збережені матеріальні зразки дають змогу прослідкувати еволюцію культурної практики українців, допомогти краще зрозуміти витoki багатьох соціокультурних явищ в історії українців.

Окреслена проблематика має достатньо різноаспектну джерельну базу, яка, однак, обмежується переважно публіцистичними розвідками у всеукраїнських часописах «Народна творчість та етнографія», «Народне мистецтво», «Українська культура», частково – в «Народознавчих зошитах» (Львів), а надто в періодиці, орієнтованій на учнівську молодь – «Освіта», «Мистецтво та освіта», «Трудова підготовка в закладах освіти» тощо, спрямованій на аналіз існуючого досвіду в регіонах та його використання в навчальному процесі, або акцентує увагу на творчих здобутках у середовищі української діаспори.

Зустрічаються час від часу й непоодинокі передруки розвідок С. Таранушенка [12], М. Кордуби [4], М. Сумцова [22], В. Шухевича [23], підготовлені ще наприкінці XIX

– початку XX століття, які мають яскравий етнографічний контекст.

Оригінальний матеріал стосовно міфологічних витоків цього явища, української орнаментики в різних видах декоративно-прикладного мистецтва частково міститься й в етнографічних посібниках, підготовлених у попередній суспільно-політичній формації [20]. Утім, особливих науково-мистецьких відкриттів там немає через певні ідеологічні стереотипи.

Дещо розширюють наші уявлення про предмет дослідження сучасні розвідки О. Г. Соломченка й Л. Д. Старової [21] й численних аматорів (що займаються цією справою і публікують інформацію про свої здобутки у місцевій періодиці) та щорічні конкурси писанки, що організуються досить активно на Волині, Галичині й Полтавщині тощо. Адже саме вони стають предметом уваги широкого загалу й ЗМІ. Тож створення музею народного мистецтва Гуцульщини в м. Коломиї, відкриття пам'ятників писанці та проведення низки міжнародних науково-практичних конференцій і фестивалів під загальною назвою «Українська писанка» (Львів, Івано-Франківськ) є подальшою спробою активізації цього інтересу і підведення під нього відповідного наукового підґрунтя. Та й підготовка дипломного дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» із цієї проблематики на кафедрі культурології РДГУ є також однією із таких спроб.

Писанки. Фонди РОКМ

Акцентуємо увагу на окремих аспектах зазначеної вище проблеми.

Писанковий розпис сьогодні здійснюють не лише на курячих, гусячих, качиних чи індичих, а й перепелиних і навіть страусиних яйцях. А загалом найбільші і найдавніші колекції *українських писанок зберігаються* у Державному музеї етнографії та художнього промислу Львівського відділення НАН України, Київському державному музеї українського народного декоративного мистецтва на території Києво-Печерської Лаври, Полтавському краєзнавчому та Харківському історичному музеях. Ці колекції нараховують тисячі зразків і репрезентують всю Україну.

На волинських теренах, як і загалом по західноукраїнських землях, писанкарство існує віддавна. Ще в дохристиянський період у багатьох народів світу, зокрема й слов'ян, існував звичай навесні (в квітні – початку травня) обдаровувати одне одного «красними яєчками» – крашанками [1; 51]. Цей звичай пов'язувався у населення з народними уявленнями про яйце як символ вічного оновлення природи, весни, перемоги життя над смертю. Подібна практика збережена й до наших днів.

Наприкінці XIX – початку XX століття на Волині починали писати писанки з Хрестопоклонної неділі, збираючись до цієї праці під керівництвом більш досвідчених майстринь.

Писанками займалися дівчата (віком 15-22 років) та молодиці.

До XX століття їх виготовляли, як правило, старші майстрині, переважно в Страсний Четвер, день, що має особливе міфо-поетичне значення («громовий день», «четвергова сіль», «страстна свічка», «громниця»).

В історичній ретроспективі виготовленням писанок мали право займатися лише старші в сім'ї жінки, як головні хранителі стародавніх дідівських звичаїв, обрядів і церемоній. Після закінчення роботи писаночні інструменти дбайливо зберігались до наступного року на божниці, за іконами. Старі майстрині не писали писанки на замовлення в інший час, окрім великоднього посту, вважаючи це гріхом.

Писанка несла в собі символ наступності поколінь, продовження життя, врешті-решт – символ Сонця і Всесвіту. Тому волинська господиня не шкодувала зусиль на їх створення, а згодом не шкодувала й самих писанок: «Вона знала, що якщо його розпише і подарує, то це буде добрим знаком. Буде добре в тій хаті, кому вона їх подарує, і навіть покійникам, яким вона занесе ці писанки на могили...» [2; 104]. У ті орнаменти, які вона розписувала і яких чітко дотримувалася, вкладався особливий зміст.

Колись із писанками виконувались різні дії в магічних ритуалах. Багато із цих магічних дій, надто ж пов'язаних із землеробством, практикуються й до сьогодні. Так, на весняного Юра (6 травня) для забезпечення доброго врожаю писанки котили по зеленому збіжжі й закопували у землю. Великоднього ранку вмивалися водою, в яку перед тим клали крашанки та срібні вироби, аби прибували сила й краса, а шкіра на обличчі була гладенька, як на яєчку. Шкаралупу з-під свячених яєць кидали у воду, що тече, аби задобрити прашчурів і щоб у них («на тому світі») також настало свято (на Великдень). Свячені писанки є оберегом житла від природних стихій, а для людей і тварин – від «лихого ока» [3; 95]. Писанки використовувалися і в народній медицині.

Писанки. Фонди РОКМ

Ці художні зразки можуть бути елементом завави для дітей і молоді: грають «навбитки», «навкатки», «чокаються» тощо. Добре розмальовані писанки є також чудовою прикрасою кошиків із продуктами, що несуть до церкви святити перед Великоднем [4; 452].

Утім, як зазначають окремі дослідники, на Поліссі писанок не писали. Для цього регіону були більш характерними крашанки та скрабанки специфічного цеглянистого кольору [5; 314]. Фарбували яйця у лушпинні; і чим насиченішим був узвар, тим інтенсивнішим ставав і колір яйця. Візерунок на крашанці вишкребали ножем, голкою або іншим гострим предметом.

На початку ХХ століття, як зазначає В.Штинько, молоде покоління дивилося на виготовлення писанок, як на забаву; певних часових термінів не дотримувалися, писав їх кожен, хто хотів, навіть чоловіки, писали і

на замовлення, і на продаж, у вільний час [6; 4]. У багатьох місцях цей звичай поступово вийшов із вжитку, а там, де він існував ще недавно, вслід за старими майстринями, він також поступово втрачався. Молоде покоління старими звичаями вже не цікавилось і поступово забувало їх.

На східному Поліссі зберігся один із найдавніших методів писанкарства – виготовлення «дряпанок», або «скрябанок» [7; 267]. Яйце фарбують у якийсь темний колір, а потім металевим вістряч чи голкою зішкрябують пофарбований шар шкаралупи, утворюючи таким чином бажаний орнамент. Тому деякі із поліських шкрябанок за витонченістю виконання наближаються до найвишуканіших ювелірних виробів.

За технікою виконання писанки поділяються на «галунки», «крапанки» (з різними

кольоровими плямами на тлі чорного, зеленого або якогось іншого кольору), власне писанки, розписані восковою технікою декоративним орнаментом; «крашанки» – вкриті одним суцільним кольором; «мальованки» (розмальовані вільно пензлем від руки), «дряпанки» (або як вони зветься на східному Поліссі – «скробанки») [1].

Секрети рецептів народних барвників зберігались у кожній родині. Для отримання чорної фарби заварювали, як правило, кору вільхи, кропиву, фарбували у сажі; для синьої – брали цвіт синьої мальви або гречану полуку; для жовтого, коричневого – відвар із лушпиння цибулі. Рослинні барвники закріплялися галуном (спеціальний камінь), розсоллом квашеної капусти. А з кінця ХІХ століття з успіхом почали використовувати й анілінові барвники.

На Поліссі, як і загалом по Україні, писанкарством займаються переважно жінки. Адже цей вид народної творчості вимагає не тільки тонкого відчуття ритму, узгодження кольорів, а й копіткої, наполегливої праці [8; 37].

Сучасні великодні яйця Волинського етнокультурного регіону, як художні зразки, за способом їх оздоблення, можна поділити на:

- писанки (найбільш чисельна група);
- крапанки (автори – Юхимчук Н., село Рокитниця Ковельського району, Ромащук З., м. Володимир-Волинський);
- мальованки (автори – Росоловська І., м. Володимир-Волинський, Дем'янчук Н., с. Милановичі Турійського району);
- шкрябанки (автори Голик Г., м. Володимир-Волинський, Мучак О., м. Любомль);
- мотанки (автори – Харківська Л., Басалига Т., м. Луцьк);
- великодні яйця, оздоблені аплікацією з соломки (автор – Мацюк-Заставський Т., с. Сенкевичівка Горохівського р-ну);
- воскові великодні яйця, оздоблені бісером (автор – Денисюк Н., м. Володимир-Волинський);
- писанки, виконані способом вибілення (автор – Хижинський В., Лупій Т., м. Луцьк);

Шуріна Ю., Білик О., м. Володимир-Волинський) [2; 102-103].

Традиційні писанки Волині представлені Любомльським (села Борове, Забужжя, Столенські Смоляри), Володимир-Волинським (с. Зимне), Горохівським (с. Борисковичі) районами. Їм притаманні іноколірний візерунок на вохристому, червоному, синьому тлі з використанням рослинного і тваринного орнаменту («сосонка», ромашка», «ружі», «заячі вушка», «гусячі лапки», «павучки», «ключки»). Найбільш розповсюдженим геометричним орнаментом є восьмипелюсткові розети-зірки. Цей орнамент характерний і для Волинської вишивки та ткацтва [9; 165].

Відродженню, збереженню і розвитку писанкарства сьогодні сприяють щорічні обласні конкурси на кращу писанку Волині, кращого майстра-писанкаря, які проводяться у Волинському обласному краєзнавчому музеї. Управління культури облдержадміністрації та обласний осередок Національної Спілки майстрів народного мистецтва України з метою сприяння розвитку писанкарства у краї, дослідженню великодньої звичаєвості та обрядовості систематично проводить обласні конкурси «Волинська писанка третього тисячоліття» [10; 3].

У Луцьку урочисто відкрито виставку «Світ української писанки». В експозиції, що налічує майже 500 оригінальних експонатів, представлено унікальні зразки писанкарського мистецтва Волині й Українського Полісся загалом [11; 384], не оминаючи й мистецької практики Рівненщини, правда в дещо менших обсягах і з дещо меншою інтенсивністю.

Таким чином, традиція писанкарства є однією з найдавніших і найстійкіших на Волині й Поліссі. Загалом писанки на цих етнічних українських землях упродовж багатьох віків писали для власного вжитку, а з останньої третини ХХ століття (або розписані дерев'яні макети писанок) їх почали реалізувати на великодніх базарах та ярмарках.

Разом із тим упродовж останніх десятиліть місцевим писанкарством все частіше

цікавляться професійні художники, а також оформлювачі і модельєри. Щорічно в музеях краю напередодні Великодня організовуються експозиції зібраних писанок, що зберігаються в музейних фондах. Зазначимо, що мотиви розписів писанок здавна мали великий вплив і на волинську вишивку, а нині творчо засвоюються та переосмислюються майстрами різних видів українського декоративного мистецтва загалом. І реалізація проекту Консорціуму «Історична Волинь», започаткованого рівненською обласною бібліотекою, швидше допоможе в реалізації відкриття багатьох фондів і донесення їх надбань до широкого загалу.

Писанка відіграла важливу роль у житті волинян і поліщуків, була предметом-символом, і саме тому в її орнаментах зашифровані найдавніші образи і уявлення багатьох поколінь. Розшифрування цих елементів розпису писанок Волині і Полісся говорить про те, що вони уособлювали уявлення наших предків про добро і зло, про будову світу; в своїх зображеннях зберегли древню символіку, яка в період християнства знайшла нову інтерпретацію, пов'язану з воскресінням Христа.

На Волині науковці відмічають такі найпоширеніші орнаменти, зокрема геометричні: «крапками», «нитками», «пасочками», «поясками», «решетом», «решіткою», «сіткою», «куточками», «клинцями», «рачком», «кошичками», «драбинками», «грабельками», «гребінкою», «гребенями», «пальцями», «гвіздками», «зорами», «хрестом», «хвігурою», «ріжками», «крутьками», «закруцьками», «басовим вухом», «кривулькою», «пилкою», «в'язами», «кроквами», «зводами», «гніздами», «гатками», «лучками», «очками», «кружком», «маком», «павучком», «закруташками» [4; 178-179].

Стосовно орнаментики її оформлення слід зазначити наступне. Серед рослинного орнаменту були поширені назви: «рожами» («пуста», «повна рожа», «зірката рожа»), «смеречками», «яблуками», «виноградом», «деревом», «басолею», «барвінком». Рос-

линний орнамент і в інших регіонах України був стилізованим, не маючи нічого спільного з натуралістичною орнаментикою.

Найменш уживаним на писанках залишався орнамент тваринного походження, який можна поділити на дві частини: узори з поодинокими частинами тіла (роги, ноги) і такі, де зображалася вся тварина. Зокрема: «баранячі роги», «курячими лабами» («лапками»), «гусячими», «качиними лапками», «качками», «бузьками», «горобцями», «мотильками», «метеликами»), «павучками», «стоногами» тощо.

Також траплялися і писанки з написами: «моїй любій Настусі», «Христос Воскрес – воістину Воскрес», «Слава Богу – Слава навіки», «Світися, світи повний Єрусалиме». Якщо виріб призначався для священика – «Сотвори Господи нашому Отцю духовному, многая літа» [13; 205]. Як бачимо, тут використовувалось більше написів, ніж в інших регіонах.

Зібрані відомості дали можливість зробити висновок, що мотиви орнаментів є запозиченими з навколишньої природи і побуту. На Волині їх існувало понад 125, в яких переважали рослинні мотиви: листя дуба, клена, берези, сосонки, квіти відділені або цілі рослини, навіть із горщиками, в які вони посаджені («вазон»), барвінок, хміль. Поширеними були також і геометричні мотиви, у вигляді відповідних штрихів: «сосонка», «звіздар» («рожа», «зірочка»), «трикутники» («клинці»), «круги», «овали» гурочки»), «басоля»; тваринні мотиви: «риба», «паук», «волове око», «лапки птиць»; господарсько-побутові: «граблі», «гребки», «сокирки», «штани»; рідше всього – релігійні хрести.

Систематичні збори писанок, що проводив ще у 20-х роках ХХ століття Музей українського мистецтва стаціонарно в одному селі на Волинському Поліссі, стверджують, що писанки відомі з давніх-давен.

Порівняння поліських писанок 20-х років минулого століття із писанками, зібраними на Волині у сторіччі дев'ятнадцятому, переконує,

що «писанковий розпис змінюється, еволюціонує. Зокрема, поліський «вазон» 20-х років, за словами С.Таранушенка, потребує для огляду не тільки довгого й складного, але вже геометричного неправильного руху, що примушує нас несподівано переривати розпочатий напрямок розглядання, повертатися до пройденої вже точки, щоб продовжити розгляд ще в інший бік» [14; 452].

За композиційною побудовою на Волині переважали писанки, поділені однією або двома лініями у вигляді поясків, частіше екваторіальними. Також вони могли бути поділені меридіанами – одним або кількома, а також поєднанням екваторіальних і меридіальних ліній [15; 384].

На Волині писанкові рисунки орнаментів здебільшого були стилізовані, спрощені, причому інколи важко відразу знайти схожість рисунка з предметом, назву якого носить. Так, найпоширеніший і найулюбленіший мотив «рожа» або («роза») є восьмикінечною зіркою, простою або складною, всередині якої поміщена друга, менша зірка. Перша називається «шолудива рожа», а друга – «повна рожа».

На сьогодні писанки Луцького, Ковельського та Ружищенського районів Волинської області, за свідченням фахівців, відрізняються виразністю нескладного орнаменту, який чітко читається на темному тлі завдяки білій лінії малюнка. Таким чином, характерною рисою для цього регіону є збереження архаїчних елементів орнаменту [16; 387]. Зокрема, один із архаїчних елементів, «безконечник», є домінуючим елементом. Привертає увагу і зображення антропоморфних постатей жінки – праматері, Великої Богині. Взагалі, писанки Волині відрізняються від писанок інших етнографічних зон своїм оформленням та орнаментом.

Писанки Полісся характерні геометричним або геометризованим рослинним орнаментом. Вся площа майбутньої писанки поділяється на два, чотири і вісім полів. Геометричні мотиви укладені ритмічно на окремих полях, рідше – розкидані по полю. У північних районах Полісся писанки мають

білий орнамент, а в районах, що межують із Поділлям, він насичується червоним, жовтим, зеленим кольорами.

Полісся – один із регіонів, в якому найдовше збереглися прадавні мотиви: «богиня», «княгиня», «панна». В цьому регіоні переважає чорне або червоне тло, на якому контрастно виділяються орнаментальні мотиви яскравих зелених та жовтих кольорів.

Образ дерева життя, що об'єднує землю і небо, є символом безперервного оновлення життя; спіраль – знак родючості; колесо – знак досконалості, вічності (в християнській релігії колесо є символом безсмертності небесного існування, образ безконечної Божої любові); сонце – джерело життя на землі, символ Бога, Христа, хрест-четвероріг, як символ Всесвіту, є знаком чотирьох сторін світу, чотирьох вітрів, чотирьох пір року (в християнстві – це головний символ, знак викупної жертви Христа); свастика – знак вогню і сонця, охорона від злих сил; півень є охоронцем добра, провісником сонця, світла, що поборолو темряву; кінь – Бог Сонце, що їде через небо на вогненних конях; риба уособлює воду, вона є символом життя і смерті, знаком здоров'я і щастя (у християнстві це первісний символ Христа і знак новохрещених) [1; 85-86].

Особливу увагу серед цих зразків привертають писанки «Богиня» з села Чаповичі зі Східного Полісся (1966 р.) та «Княгиня» з села Окопи із Західного Полісся (1967 р.) [17], на яких зображення інтропоморфизованих постатей цілком тотожне з широко розповсюдженим в ужитковому мистецтві наших предків зображенням жінки-праматері «поганської» Великої Богині, або, як її ще називали, Богині Мокош, Богині-Живи, чи Богині-Берегині.

Іншими, не менш цікавими й поширеними в сучасних писанках, є старовинні космогонічні, тобто солярні знаки, що складаються зі стабільних форм стилізованого зображення небесних світил – Сонця, місяця, зірок. За кількістю ці орнаменти в писанкарстві посідають значне місце і є своєрідним гімном Сон-

цю – вічному джерелу тепла, найбільшій силі, що перемагає холод зими й повертає всьому живому весняне пробудження, радість весни.

Одним із найдавніших солярних знаків слід вважати «павуки» зі Східного Полісся. Писанку з цим знаком дарували як символ удачі і щастя. Пізніше цей знак у різних регіонах України здобув своєрідний вигляд і нові назви (крутороги, вітряки, розетки, павутинки). Реалістичне зображення Сонця було символом світла і життя, символом Бога.

Писанки з Луцького, Ковельського та Ружещенського районів Волинської області вирізняються на темному тлі завдяки білій лінії малюнка. Зберігається ефект сприймання контрастного лінійного малюнка та сферичної форми яйця [3; 100]. Характерною рисою для писанок Полісся є збереження архаїчних елементів орнаменту. Майстерно водіючи такою побудовою орнаменту, завдяки різноманітним рослинним та анімалістичним елементам можна щоразу створювати нові декоративні композиції.

Таким чином, на Волині і Поліссі здебільшого переважають розписи писанок геометричного і рослинного порядку. Що ж стосується композиційної побудови, то на Волині переважали писанки, поділені однією або двома лініями у вигляді поясків. Також вони могли бути поділені меридіанами, а також поєднанням екваторіальних і меридіальних ліній. У цьому етно-культурному регіоні України писанкові рисунки орнаментів здебільшого стилізовані.

Зауважимо, що сучасні писанки Полісся і Волині зберегли давні риси в органічному поєднанні з тими, що виникали в нових соціально-економічних умовах. У процесі розвитку писанкового орнаменту набули певного значення рослинні мотиви в численних їх варіантах. Сьогодні інтенсивно розвивається в писанках український народний орнамент, особливо рослинний.

Зосередимо увагу на діяльності майстрів-писанкарів, які розгорнули свою творчість в умовах державної незалежності

України. Серед них у Волинському краї відоме ім'я Дребот Наталії Володимирівни. Народилася вона 8 вересня 1974 р. у м. Рівне. У 1986-1990 рр. навчалася в Рівненській дитячій художній школі, а 1990 року Наталія вступає до Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. Шкрібляка за спеціальністю «Художня вишивка». Закінчивши його в 1995 році, здобуває освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст».

Після навчання у Вижниці Н.Дребот повертається до м. Рівне, де з 1997 р. викладає у дитячій художній школі (рисунок, живопис та композицію). Із 1999 року вона продовжує навчання у Рівненському державному гуманітарному університеті за спеціальністю «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво». Через 5 років завершує навчання на заочній формі та здобуває кваліфікацію «художника-майстра декоративно-прикладного мистецтва, викладача».

Мистецтвом писанки почала займатись із 2005 року. Поштовхом для цього стало проведення майстер-класу для співробітників художньої школи напередодні Великодніх свят майстром соломоплетіння і писанкарства Миколою Огородником. Тоді ж познайомилась вона і з традиційною писанкою. Після чого почала глибше працювати в цьому напрямі.

Як пригадує майстриня «...перша писанка, яку розписала, поєднувала символи сосонки та грабельок на чорному тлі з крапленням зеленого та жовтого кольорів». Цю писанку Наталія зберігає і сьогодні у себе вдома.

Наталія познайомилась із зразками традиційних писанок Віри Манько, що полонили її душу. Почала глибше розкривати таємниці народної духовності, розписуючи писанки символами пра-предківської історії. Першою виставкою, де були представлені її роботи, стало обласне свято «Музейні гостини» (м. Рівне, 2005 р.).

Наталія Володимирівна – постійна учасниця міських, обласних та Всеукраїнських виставок декоративно-прикладного мистецтва. Так, зокрема, вона брала участь в усіх «Музей-

них гостинах» починаючи від 2005 р. (м. Рівне, 2005-2010 рр.), традиційному обласному фестивалі «Пісні рідного краю» (м. Рівне, 2006-2009 рр.), Всеукраїнських виставках-акціях «Барвіста Україна» (м. Київ, 2006-2008 рр.), Міжнародному фестивалі дитячого фольклору «Котилася торба» (м. Кузнецовськ, м. Дубно, 2006-2008 рр.), I Всеукраїнському святі народного мистецтва «Великодня писанка» (м. Вінниця, 2007 р.) та ін.

Роботи з писанкарства майстриня презентувала на виставці громадського об'єднання «Рівненське земляцтво» (м. Київ, 2008 р.), власній виставці заключного туру «Фестиваль мистецтв України» (м. Рівне, 2008 р.), Міжнародному фестивалі фольклорної молодіжної традиційної культури «Древлянські джерела» (м. Рівне, 2007-2010 рр.), на Днях України в Білорусії (м. Брест, 2008 р.), Першій регіональній виставці до відзначення Дня сільського зеленого туризму «Туризм і відпочинок» (м. Рівне, 2008 р.).

Значний інтерес викликали писанки й на Міжнародному фольклорному фестивалі «Балтика» (м. Вільнюс, 2008 р.), на святі туризму (м. Пирогово, 2007-2009 рр.), Дні Міста (м. Хмельницьк, 2009 р.), виставці в Польщі (м. Ольштин, 2009 р.), обласній виставці «Великодня писанка» (м. Рівне, 2009 р.), творчому звіті майстрів та аматорських колективів Рівненської області у м. Київ у 2009 р. та багатьох інших масштабних презентаціях української традиційної культури та мистецтва.

Окремі роботи майстрині знаходяться сьогодні у фондах Рівненського обласного краєзнавчого музею та художньому музеї м. Запоріжжя, приватних колекціях Італії, Польщі, Франції, Англії, інших країн світу.

За свою творчість та внесок майстрині у популяризацію народного писанкарства Дребот Наталія неодноразово нагороджувалася грамотами, дипломами як обласного, так і всеукраїнських та міжнародного рівнів.

Сьогодні майстриня наполегливо працює над вивченням і збереженням народних традицій поліської писанки та удоскона-

ленням власної майстерності. Свої знання та майстерність передає учням Рівненської дитячої художньої школи. Охоче проводить майстер-класи з виконання традиційної української писанки у загальноосвітніх школах Рівненської області, на курсах підвищення кваліфікації для вчителів малювання та трудового навчання, для працівників Рівненської обласної клінічної лікарні тощо. Отож значний інтерес до глибин народної культури спонукав Н. В. Дребот до пошуку таємниць української писанки.

До основних традиційних символів Наталія Володимирівна досить часто додає свої знаки. Тоді виходять творчі, стилізовані писанки із сучасними наверстуваннями, що відображають сьогоденне розуміння світу автором.

Деколи в символіці писанки Наталія Володимирівна застосовує фігурки жінок і чоловіків із сопілками, бандурами. Писанки розписує харчовими барвинками. В її доробках також є травлені писанки. Як зазначає сама Наталія: «...Тривалість розпису однієї писанки сягає майже 2 години, у залежності від її складності. Писанка – мій внутрішній всесвіт, в якому я відпочиваю та працюю, просто живу. Спираючись на традиційну писанку, творю свої, на яких світить сонце-зірка, народжується дівчинка-весна, щебечуть птахи та хлюпаються рибки» [18].

Таким чином, майстриня писанкарства Наталія Дребот у своїй творчості базується на вивченні традиційної української писанки, але активно використовує у знаках-символах і сучасну інтерпретацію світовідчуття українців.

Експонуючи свій творчий доробок на виставках та фестивалях в Україні й поза її межами, Н. В. Дребот привертає увагу відвідувачів на відтворенні глибокої філософії життя наших предків з усією його красою в знаках писанки. Разом із тим, майстриня проявляє велике натхнення, коли популяризує традиційну писанку в процесі передачі навичок писанкарства для дітей чи дорослих.

До традицій писанкарства інша майстриня – Вікторія Миколаївна Степанюк до-

лучилася ще з дитинства. Народилася вона 19 квітня 1967 року в с. Омеляна Рівненського району в сім'ї вчителів. Батько – Микола Віталійович Дужук – вчитель трудового навчання, мати – Ольга Іванівна, вчитель початкових класів, прищепили Вікторії любов до народних звичаїв і обрядів, шанування української традиції.

Дитинство проходило в сільській місцевості серед розмаїтої природи і працьовитих людей. Спочатку Вікторія навчалася в Малошпаківській загальноосвітній школі, де закінчила 10 класів. Відразу після цього, в 1984 році, працювала в с. Малий Шпаків, у колгоспі, була помічником художника тодішньої художньої майстерні (художник-оформлювач), де працює протягом двох років. Тут і відкрився її талант.

Навчання продовжує згодом в Івано-Франківському державному педагогічному інституті на художньо-графічному факультеті, куди вступила 1986 р. і по закінченню отримує кваліфікацію вчителя образотворчого мистецтва, креслення та художньої праці.

Як і Н. Дребот, вона у 1991 році за направленням пішла працювати до Рівненської дитячої художньої школи. Зараз тут викладає живопис, рисунок композицію.

Під час навчання дітей вона особливу увагу надає вивченню кольорознавства. Як пригадує майстриня: «...Мистецтвом писанкарства зацікавилась після того, як у лютому 2005 року, напередодні Пасхи, Миколою Огородником було проведено майстер-клас для вчителів художньої школи.... Перша писанка була зелено-оранжевого кольору із символами на ній сосонки та дерманських огірочків» [19].

Основою будь-якої творчості, на думку Вікторії Степанюк, має бути вивчення народних глибинних традицій. Такий підхід дасть можливість для відродження нових напрямів розвитку народного мистецтва, нового осмислення і трактування його формотворення.

У своїх писанках В. М. Степанюк використовує символи різних регіонів, але в основному пише традиційні поліські писан-

ки. В її творчому доробку є також травлені та «творчі» писанки. Щодо орнаментики, то здебільшого нею використовує геометричні фігури. «Кожна писанка, – відмічає Вікторія, – щира розмова з творцем, із природою, із світом, це розуміння древньої символіки і сучасне переосмислення її значення» [19]. Її писанки – дорогоцінна часточка великої доброї душі цієї талановитої жінки.

Важливу роль у професійній діяльності майстрині відіграла її робота з дітьми. Викладання у Рівненській дитячій художній і є важливим та ефективним етапом у вивченні й популяризації традиційного писанкарства. Уроки писанки педагог проводить напередодні Великодня. Вікторія Миколаївна зазначає, що «...писанка повинна зберігати давню символіку і передаватися з покоління в покоління. Але при навчанні дітей варто давати їм можливість у своїй творчості розвивати власне бачення світу, відтворювати його у писанці, додаючи нові елементи знакової системи сьогодення. У дітей повинно бути своє бачення малюнка та його кольору. Писанку ми повинні сприймати не як символ, а цілу сюжетну картину» [19].

Для кращого зберігання і транспортування виставкових писанок Вікторія Миколаївна пише їх на видутих яєчних шкарлупах. Особливого значення майстриня надає освяченій писанці, оскільки вважає, що така писанка є істинним оберегом душі і життя людини. Вікторія використовує у своїй творчості застережні й оберегові писанкові символи, намагається розгадати їх архаїчну суть, або ж інтерпретує нові знаки на основі традиційних. Вона вважає, що ці магичні промовисті знаки також несуть у собі тільки позитивну енергетику [19].

Вікторія Миколаївна Степанюк є постійною учасницею виставок-фестивалів різного рівня. Свої роботи з писанкарства вперше представила на «Музейних гостинах» у 2007 р. (м. Рівне). 2008 рік був для майстрині також дуже плідним. Вона презентувала свій творчий доробок на Першій регіональній виставці до

відзначення Дня сільського зеленого туризму «Туризм і відпочинок» (м. Рівне), побувала зі своїми роботами на Міжнародному фольклорному фестивалі «Балтика» (м. Вільнюс), Днях України в республіці Білорусь (м. Брест) та обласній виставці заключного туру «Фестиваль мистецтв України» (м. Рівне).

У 2009 році її писанки користувалися великою увагою й на обласній виставці «Великодня писанка» (м. Рівне), фестивалі «На Івана, на Купала» (м. Белосток, Польща), XVIII Міжнародному фестивалі «Підляська осінь» (Польща) тощо.

Вікторія Степанюк представляла свої художні зразки і на експозиціях творчого звіту майстрів та аматорських колективів Рівненської області (м. Київ, 2009 р.) на Дні Міста (м. Нетішин Хмельницької області, 2009 р.) й інших дійствах.

Зазначимо, що В. М. Степанюк щороку, напередодні Великодніх свят, проводить майстер-класи в школах Рівненщини, обласному

краєзнавчому музеї. Тут Вікторія Миколаївна на повну силу відкриває усі свої таємниці щодо технології написання писанок, ділиться роздумами про особливості використання української писанки в побуті та на свята.

Художні зразки рівненської майстрині-писанкарки сьогодні знаходяться в приватних колекціях України, Білорусі, Польщі, Німеччини, Італії, Франції, Сполучених Штатах Америки, інших країнах світу. Вони притягують своєю чарівністю, витонченістю, оригінальністю і змушують зупинитися на мить, щоб подумати про плинність людського життя. У своєму творчому доробку Вікторія Миколаївна, популяризуючи писанкарство, акцентує увагу на необхідності активного відродження цього виду декоративно-ужиткового мистецтва. Адже лише постійне критичне звернення до минулого та відродження культурних практик і постійне їх стимулювання допоможе глибше осягнути майбутнє і увійти в нього державою, що пам'ятає свої витоки.

Джерельні приписи

1. Лашук Ю.Л. Народне мистецтво українського Полісся / Ю. Л. Лашук. – Львів, 1992. – 124 с.
2. Мірошніченко-Гусак Л. Доки пишуть писанки – доти буде світ: До 10-річчя проведення у Волинському музеї обласного конкурсу на кращу писанку Волині / Л.Мірошніченко-Гусак // Волинський музей: Історія і сучасність: Мат. III Всеукр. наук. – практичної конф. – Луцьк: Надстир'я, 2004. – Вип. 3. – С.103-105.
3. Соломченко О. Писанковий світ / О.Соломченко. – К.: Свічадо, 1970. – 152 с.
4. Кордуба М. Писанки на Галицькій Волині / М. Кордуба // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1899. – Т.1. – С.169-210.
5. Коваленко Т.В. Використання писанки в трудовому вихованні і творчому розвитку молодшого школяра / Т.В.Коваленко // Наук. зап. психолого-педагогічного ф-ту: зб. наук. праць. – Полтава, 1998. – С.311-318.
6. Ластівка О. Орнаментака писанок на Буковинському підгір'ю / О.Ластівка // Нова хата. – 1932. – № 5. – С.2-3.
7. Культура і побут населення України / М.Кіналь. – К.: Либідь, 1991. – 346 с.
8. Кириченко М.А. Український народний декоративний розпис / М.А.Кириченко. – К.: Знання – Прес, 2006. – 228 с.
9. Свид С.П. Художні техніки / С. П. Свид, В. І. Проців. – К.: Радянська школа, 1987. – 252 с.
10. Корнієнко І. Народні таланти. Нариси / І. Корнієнко. – К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1959. – 187 с.
11. Ткаченко В.М. Волинські писанки / В. М. Ткаченко // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура. – К.: Видавництво етнологів, 2000.- Кн.1-2.-С.382-389.
12. Таранушенко С. Українські писанки як пам'ятки народного мистецтва / С.Таранушенко // Наук.

- зап. «Праці науково-дослідної кафедри історії європейської культури». – Вип.3. – Харків, 1929. – С.449-454.
13. Гура Л. Українське народне писанкарство / Л. Гура // Писанка – символ України: мат. наук.-практ. конф. – К.: Український центр народної творчості, 1993. – С.18-25.
14. Большинская А. Загадка и феномен писанки / А. Большинская // Натали. – 2003. – №4. – С.180-183.
15. Ткаченко В. Мистецтво писанкарства / В. Ткаченко // Мистецтво і освіта. – 2007. – №1. – С.58-59.
16. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник / За ред. Запасака Я.П. – Львів: Афіша, 2000. – Т.1. – 458 с.
17. Шподарунок Н. Великодня книжечка / Н. Шподарунок, Б. Пандус. – Тернопіль, 1995. – 136 с.
18. Записано Л.Базик зі слів Дребот Наталії Володимирівни, 24.05.2009 р.
19. Записано Л.Базик зі слів Степанюк Вікторії Миколаївни, 24.05. 2009 р.
20. Див.: Тищенко О.Р. Декоративно-прикладне мистецтво східних слов'ян і давньоруської народності / О.Р.Тищенко. – К.: Основи, 1985. – 188 с.; Соломченко О. Писанковий світ / О. Соломченко. – К.: Свічадо, 1970. – 152 с. та ін.
21. Соломченко О.Г. Писанки українських Карпат / О.Г.Соломченко. – Ужгород: Карпати, 2004. – 238 с.; Старова Л.Д. Писанкарство та його осередки / Л.Д.Старова. – Львів: Каравела, 2001. – 134 с. та ін.
22. Сумцов М. Писанки. Репринтне вид. 1891 р. / М. Сумцов. – К.: ІМФЕ ім. М.Т.Рильського, 1996. – 49 с.
23. Шухевич В. Писанки // Гуцульщина. В 5-ти тт. / В.Шухевич. – Львів, 1904. – Т.4. – С.220-231.

Резюме

Акцентується увага на мистецьких зразках, якими є традиційна крашанка. Розглянуто творчість окремих майстрів.

Ключові слова: писанка, Волинське Полісся, художній зразок.

Summary

Attention is accented on artistic standards which traditional easter egg is. Work of separate masters is considered.

Key words: pysanka, Volyn Polesye, artistic standard.

НАШІ АВТОРИ

Базик Людмила Анатоліївна – магістр культурології, співробітник Тернопільського обласного центру народної творчості

Вахрамєєва Галина Іванівна – старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Волинського національного університету ім. Лесі Українки

Виткалов Володимир Григорович – завідувач кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету, кандидат педагогічних наук, професор

Виткалов Сергій Володимирович – аспірант Київського національного університету культури і мистецтв

Істоміна Галина Валентинівна – науковий співробітник відділу декоративного мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України, кандидат мистецтвознавства

Каневська Галина Григорівна – доцент кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Кононець Петро – учитель історії Олександрійської ЗОШ-інтернат (м. Костопіль)

Костюк Лариса Кіндратівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Локшук Ірини Миколаївна – старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Рівненського державного гуманітарного університету, аспірант Львівської національної академії мистецтв

Нікольченко Юзеф Мойсейович – заслужений працівник культури України, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету

Пархоменко Тетяна Петрівна – старший науковий співробітник відділу етнографії Рівненського обласного краєзнавчого музею

Приймачук Катерина Аркадіївна - завідувач відділу фольклору та етнографії Рівненського обласного центру народної творчості

Прищепя Богдан Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Сташук Олександр Андрійович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Рівненського державного гуманітарного університету

Тишкевич Раїса Костянтинівна – заслужений працівник культури України, директор Сарненського історико-етнографічного музею

Українець Алла Миколаївна – заслужений працівник культури України, завідувач відділу етнографії Рівненського обласного краєзнавчого музею

ЗМІСТ

Виткалов В. Сучасна Рівненщина і проблеми збереження культурної спадщини	3
Розділ I. Традиційне художнє ткацтво України як історико-культурний феномен	7
Локшук І. Традиційне художнє ткацтво Рівненського Полісся: культурно-мистецький аспект	7
Українець А. Вишивальне мистецтво мешканців Рівненщини кінця XIX - початку XX століття в контексті художньої практики доби.....	22
Тишкевич Р. Українська народна вишивка: на прикладі поліського краю	34
Вахрамєєва Г. Сорочка в традиційно-побутовій культурі Волинсько-Рівненського Полісся	42
Вахрамєєва Г. Семантика окремих орнаментальних мотивів у традиційному оздобленні народних сорочок Полісся.....	52
Тишкевич Р. «Поліський серпанок» у свідомості місцевих жителів	58
Костюк Л. Провідний центр «поліського серпанку» – село Крупове.....	66
Пархоменко Т. Пояс у народних віруваннях і звичаях	77
Розділ II. Народна кераміка в структурі художньої діяльності.....	84
Істоміна Г. Мистецтво народної кераміки: витоки, художні зразки, осередки.....	84
Розділ III. Інші види декоративно-прикладного мистецтва краю в історико-культурній ретроспективі.....	102
Прищепа Б. Ювелірні вироби доби Київської Русі з Дорогобужа і Пересопниці.....	102
Нікольченко Ю. Літописна Муравиця у контексті розвитку міст Південно-Західної Русі (X-XII ст.).....	116
Нікольченко Ю. Торговицький скарб і декоративно-прикладне мистецтво Південно-Західної Русі X-XIII століть	129
Нікольченко Ю. Скарб монет XVI-XVII століть із Березного.....	135
Кононець П. Римська монета на території Волині та Волинського Полісся	141
Розділ IV. Сучасний стан народної культури Рівненщини	151
Виткалов С., Базик Л. Матеріальна культурно-мистецька практика Волині: традиційна писанка	151
Сташук О. Рівненське Полісся: мистецтво художніх виробів із дерева.....	162
Каневська Г. Вікторія Кисіленко та світ її захоплень.....	170
Розділ V. «Творчі портрети» майстрів декоративно-ужиткового мистецтва області.....	173
Приймачук К. Рівненський обласний центр народної творчості в структурі декоративно-прикладного мистецтва	173
Показчики.....	216
Географічний показчик	216
Іменний показчик.....	219
Наші автори.....	222

Наукове видання

**ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ
МИСТЕЦТВО
РІВНЕНЩИНИ**

колективна монографія /
упорядник і науковий редактор – проф. Виткалов В.Г. –
Рівне: ППДМ, 2010. – 224 с.

Редактор – Володимир Виткалов
Художнє оформлення – Віктор Луц
Комп'ютерна верстка та дизайн – Віктор Луц, Ольга Морозова
Комп'ютерна обробка фотографій – Віктор Луц
Комп'ютерний набір – Сергій Виткалов

Світлини:
В.Луц
О.Нагорнюк
В.Скібінський
О.Харват
Г.Істоміна

Здано до набору – 10.12.2010 р. Підписано до друку – 15.12.2010 р.
Формат Папір Друк. арк. Обл.- вид. арк. Наклад – прим.